

Medij. istraž. (god. 6, br. 1) 2000. (19-39)

STRUČNI RAD

UDK: 654.1.07(497.5)"1990/2000"

Primljeno: 29. lipnja 2000.

Hrvatska televizija u transformaciji prema modelu javne televizije – iluzija ili realnost?

Hrvoje Šalković*

SAŽETAK

Model javne televizije nacionalno je strukturiran model formiran početkom dvadesetog stoljeća s ciljem prezentiranja i prenošenja najviše razine ljudskog znanja koja će demokratski predstavljati ujedinjeni glas nacije. Model javne televizije je model namijenjen služenju javnosti. Zamišljen je kao kolektor različitih gledišta i interesa koji egzistiraju unutar zajednice. Štoviše, kao osjetljivi senzor koji će znati prepoznati različitost aspiracija publike, te koji će znati kvalitetno odgovoriti na različitost spektra interesa.

Ovaj je tekst namijenjen analiziranju problema koje Hrvatska televizija susreće u svojem pokušaju transformacije ka instituciji koja će svoje djelovanje podrediti zakonitostima funkcioniranja modela javne televizije. Problem transformacije sagledan je kroz prizmu povijesnog naslijeđa. Stoga je djelovanje Hrvatske televizije analizirano tri faze: komunističku, u kojoj je HTV predstavljao negativnu refleksiju modela javne televizije; fazu nacional-autokracije, u kojoj, u okruženju umjereno promijenjenih metoda, ali bitno promijenjenog političkog predznaka, HTV nije načinio bitniji pomak prema udaljavnju od negativne refleksije modela javne televizije; kroz novu fazu koja je uslijedila nakon općih parlamentarnih izbora, 3. siječnja 2000. te korjenitih promjena strukture vlasti, fazu koja je donijela nagovještaj promjena. Međutim, bilo bi iluzorno očekivati nagle promjene. Trodijelnom kronološkom analizom, ovaj rad donosi prosudbu mogućnosti transformacije HTV-a ka modelu javne televizije.

Iako Hrvatska televizija i Hrvatski radio čine cjelinu (Hrvatska radiotelevizija), zbog specifičnosti namjene ovog rada, Hrvatska televizija bit će analizirana kao nezavisna cjelina.

Ključne riječi: javna televizija, Hrvatska televizija

* Hrvoje Šalković, Zagreb. E-mail: shalkovic@hotmail.com

Doviđenja na javnoj televiziji!

Ivica Račan, sadašnji hrvatski premijer, 6. prosinca 1999., na potpisivanju Deklaracije o javnoj televiziji (tri tjedna prije nego što će njegova stranka preuzeti političku vlast u zemlji).

Model javne televizije (MJT) nacionalno je strukturiran model formiran početkom dvadesetog stoljeća s ciljem prezentiranja i prenošenja najviše razine ljudskog znanja koja će demokratski predstavljati ujedinjeni glas nacije. MJT je model namijenjen zadovoljenju interesa cjelokupne publike. Njegova je uloga mnogo kompleksnija i važnija od pukog promicanja zabave. Štoviše, njegova je uloga u 'potvrđivanju ljudskih iskustava, u izdizanju iznad okvira stereotipa. MJT daje okus kvaliteti življenja' (Keane, 1991: 117). Zamišljen je kao kolektor različitih gledišta i interesa koji egzistiraju unutar zajednice, kao osjetljivi senzor koji će znati prepoznati različitost aspiracija publike, te koji će znati kvalitetno odgovoriti na različitost spektra interesa. U svojem stremljenju prema zadovoljenju javnih interesa, MJT bi se trebao povoditi idejom objektivnosti, nepristranosti i pravičnosti. On mora zadovoljavati interese manjine u jednakoj mjeri kao i interese većine.

Nakon što smo grubim crtama skicirali idealno tipski model javne televizije, moramo se zapitati – je li Hrvatska televizija (HTV) ikada u svojoj povijesti funkcionirala po zakonitostima MJT? Ako ne, na koji su je način povijesne okolnosti sputavale u toj namjeri, te postoji li formula njezine uspješne transformacije ka opisanom modelu? 'Hrvatska medijska politika oblikovala se pod utjecajem nekih empirijskih činjenica koje su joj odredile smjer ili ograničile razvoj. Tri su takve osnovne empirijske činjenice: rat, državno osamostaljenje i tranzicija' (Peruško Čulek, 1999: 242). Krenuvši od ovakve pretpostavke, odlučili smo sagledati problem transformacije ka MJT kroz prizmu povijesnog naslijeđa. Stoga će HTV biti analiziran u tri osnovne povijesne faze kroz koje je prolazio: komunističku, nacional-autokratsku, te novu, postizbornu fazu kojoj je još teško odrediti politički predznak. U prvoj, komunističkoj fazi svoga djelovanja (1956-1990), HTV je djelovao kao negativna refleksija modela javne televizije. U drugoj, nacional-autokratskoj, HTV, iako pod utjecajem sasvim novih političkih zbivanja, nije učinio bitniji korak prema restrukturiranju svoje programske orijentacije. Zbog specifičnosti ovog razdoblja (rat za nezavisnost), dobro ga je analizirati u dvjema podjelinama: razdoblje 1990-1995, te 1995-2000. Naposljetku, u radu ćemo se pozabaviti postizbornim razdobljem u kojem su novi vlastodršci s puno entuzijazma najavili projekt transformacije HTV u instituciju koja će svoje djelovanje harmonizirati s načelima funkcioniranja javne televizije. Uz prosudbu mogućnosti transformacije, ponudit ćemo i vlastitu viziju puta kojim bi HTV morao krenuti.

1956-1990: Period komunističke vladavine (crveno-crveno u boji)

Televizija – propagandna alatka

‘Televizija je u našim uvjetima snažno sredstvo propagande i edukacije. Fenomen političke propagande zahtijeva ozbiljni društveni dogovor svih političkih subjekata koji tu djeluju’ (Matković, 1998: 79). Ova izjava Branka Puharića iz 1976. godine, tadašnjeg direktora Zagrebačke televizije (Hrvatska televizija je dobila sadašnji naziv tek nakon prvih višestranačkih izbora 1990. godine) govori mnogo o tadašnjim vlastodršcima te njihovoj percepciji tog novog fenomena koji je ubrzano krčio put ka prijestolju svijeta medija. Televizija je sagledavana kao snažno sredstvo propagande, kao vodilja koja će javno mnijenje usmjeravati prema ciljevima koje će diktirati vodstvo komunističke partije. Naravno, takva percepcija televizije znakovita je za sve zemlje bivšeg istočnog bloka. ‘Mediji su strukturirani s ciljem provođenja kolektivne propagande, bez ikakve funkcije kritičkog novinarstva. Oni su osmišljavani kao instrument propagande, u smislu kontrole javnog mnijenja. Socijalne institucije, zajedno sa javnošću, predstavljale su objekt snažnog autorativnog pritiska i kontrole. Na taj način, preventivno se liječilo autonomno razmišljanje socijalnih aktera’ (Splichal, 1994: 4). Međutim, ‘Jugoslavenski se model donekle razlikovao od tipičnog istočnoblokovskog modela. Njen je medijski sustav bio temeljen na jednostranačkom sustavu, centraliziranoj ekonomiji, ali s druge strane, i na nekim parametrima kroz koje su se mogle nazrijeti blijeđe konture modela civilnog društva’ (Splichal, 1994: 27). Ovu pretpostavku možemo argumentirati primjerima ‘prava na slobodno iskazivanje mišljenja kroz medije’ (implementirano 1963), te ‘prava na demanti i korekciju’ (implementirano 1980). Takve zakonske odredbe izazvale su senzaciju na ostatku crvenog podkontinenta. Ali ipak, komunistička praksa svojevolljnog tumačenja zakonskih odredbi ne ostavlja nam drugu mogućnost nego da navedene ‘slobode’ sagledavamo sa skepticizmom. Svi takvi papirnati ustupci medijima nisu bili ništa drugo doli nježan tretman zatvorenika osuđenog na doživotno nadzirani javni rad.

Strukturiranje programa – pokušaj skiciranja kontura javne televizije

U prve dvije godine svog postojanja, Zagrebačka televizija emitirala je 144 emisije različitog karaktera i namjene. Riječ je o ‘zabavno-glazbenim emisijama, dramskim programima, dnevno-informativnim emisijama, programima namijenjenim djeci, izravnim prijenosima sportskih i koncertnih zbivanja, dokumentarnim programima, emisijama posvećenim problematici poljoprivrede i sela, razgovorima o aktualnim društveno-političkim temama’ (Vončina, 1999: 320). Očigledno, strukturiranje programa trebalo je zadovoljiti različite društvene sfere, odnosno različite dobne i socijalne slojeve društva. Konceptualno gledano, program je zaista osmišljen po ‘*to inform-to educate-to entertain*’ modelu.

Bitno je također naglasiti kako je Zagrebačka televizija, u okvirima bivše Jugoslavije, bila posebno uvažavana u tehničkom i programskom smislu. ‘Prva je počela emitirati program, prva je emitirala program u boji, prva je uvela elektronske pri-

jenosne kamere' (Matković, 1995: 274). Naravno, njezini su djelatnici uglavnom kopirali modele europskih televizija, ali čini se kako su to ipak činili vještije od djelatnika ostalih federacijskih televizija.

Financiranje i tehnološki razvoj

'Do 1961. godine nije bilo televizijske pretplate, a u toj je godini zabilježeno 9,179 pretplatnika. Naravno, pravi je *boom* zabilježen tek kasnije, pa u Hrvatskoj 1985. godine postoji 975 719 registriranih pretplatnika' (Peruško Čulek, 1999: 144). I u financijskoj oskudici te uz rad na posuđenoj opremi, Televizija Zagreb je, u tehnološkom pogledu, pokušavala ne dozvoliti zapadu da odmake previše. Veliki je korak napravljen 1957. postavljanjem novog odašiljača na Sljemenu. TVZ prvi je, također, u tadašnjoj Jugoslaviji emitirala program u boji, čak dvanaest godina prije nego što će RAI odbaciti emitiranje u crno-bijeloj tehnici. Godine 1972. Televizija Zagreb počinje s emitiranjem drugoga programa. Današnji Dom HTV-a izgrađen je 1987. godine.

U kojoj je mjeri sustav komunističke vladavine približio ili udaljio HTV (Zagrebačku televiziju) od funkcioniranja sukladnog principima modela javne televizije?

Gledano iz perspektive konceptualizacije programa, Zagrebačka televizija zaista je obzirno pokušala kreirati program u skladu s načelima modela javne televizije. Međutim, zbog permanentnog nadzora partijskog vrha, koji je cenzorske škarice čvrsto držao u svojim rukama, Zagrebačka televizija, dijeleći sudbinu svih zemalja socijalističke orijentacije, na grub je način izgurana s puta koji je vodio ka strukturiranju u skladu s načelima javne televizije. Dok je zapadni dio planeta, vođen idejama civilnog društva i moderne demokracije, razvio medije kao nositelje javne sfere, televizije unutar socijalističkih društava gušile su svaki međuprostor između tijela države i javnosti. Ako pod javnom sferom podrazumijevamo 'sferu koja postoji između društva i države, sferu u kojoj se građani organiziraju kao nositelji javnog mnijenja, vodeći se principima građanskog nadzora' (Habermas, 1964: 144), i ako model javnih televizija smatramo istinskim nosiocem i glasnogovornikom javnosti, javnosti nad kojom se vlada, ali koja kontrolira vlast, lako je zaključiti kako je Zagrebačka televizija predstavljala anti-ideološki predložak nositelja javne sfere. Cenzura, izostavljanje vijesti, autocenzura samih novinara segmenti su koji u gledateljima ne bude svijest o kritičkom donošenju sudova. Štoviše, svaka negativna političko-sociološka pojava u društvu reflektirala se i na televiziju. 'Godine 1971., u sklopu represivnih mjera kojima je ugušeno Hrvatsko proljeće, smijenjen je generalni direktor te glavni urednici Televizije Zagreb' (*HTV-ov godišnjak*, 1998: 186). Demokratska je svijest u Hrvatskoj stagnirala. Takvo teško stanje duha zrcalio se na i na televizijskim ekranima. Posljedice se, nažalost, osjećaju čak i danas, deset godina nakon kraha komunističkog političkog uređenja. Desetljeća u kojima je gledatelj bio vođen, desetljeća u kojima je u njemu ubijan plam kritičkog razmišljanja, načinio je od njega objekt političkih manipulacija, objekt kojemu će se, uz prilično slične metode, plasirati razni politički predznaci. Stoga, ako razmišljamo o naslijeđu prošlosti koje HTV mora odbaciti, želi li profunkcionirati u

skladu s načelima MJT, ne smijemo zaboraviti kako neželjeni talog ne leži samo u hodnicima HTV-a. On leži i u svijesti gledateljstva.

1990-1996: Rana faza nacional-autokracije

Nakon prvih slobodnih izbora u Hrvatskoj, te nakon konstituiranja nove vlasti, donesen je novi Zakon o informiranju kojim je Zagrebačka televizija preimenovana u Hrvatsku televiziju. petoga studenoga 1990. godine HTV se i formalno izdvojio iz organizacijske strukture Jugoslavenske televizije, a 1992. primljena je u punopravno članstvo Eurovizije. U Hrvatskoj su provedeni prvi slobodni, višestranački izbori i zemlja je ušla u drugo važno razdoblje novije povijesti – razdoblje nacional-autokracije. Iako je u tom desetogodišnjem periodu vlastodržačka struktura neumitno svirala jednoliku političku melodiju, rat za neovisnost uvjetovao je podjelu ovog razdoblja na dva bitna pod-perioda: ratni i poslijeratni. Teoretičari medija podijelit će to razdoblje na različite načine. Tako primjerice dr. Zrinjka Peruško Čulek ističe kako su ‘u razvoju konstrukcije hrvatske medijske politike bitna dva razdoblja od kojih prvo završava krajem 1996. godine. U tom prvom razdoblju na formuliranje medijske politike dominantan utjecaj ima politička sfera, dok se 1997. godine rasprava o arhitekturi medijskog sustava premješta u sferu javnosti. Zakonski se prijedlozi i dalje raspravljaju i usvajaju u Hrvatskom državnom saboru, no dominantne definicije više ne potječu isključivo iz političke sfere’ (Peruško Čulek, 1999: 179). Stoga će u ovom radu faza nacional-autokracije također biti podijeljena u dvije kronološke cjeline: ranu (1990–1996) koja prati rad HTV-a u ratnim godinama, te kasnu (1996–2000) koja analizira HTV od razdoblja donošenja novog Zakona o javnom pripćavanju pa sve do 3. siječnja 2000. godine, kada Hrvatska demokratska zajednica gubi na izborima, a hrvatska politička scena doživljava korjenite promjene.

HTV – objektivni izvještavač ili aktivni sudionik rata za samostalnost?

Za razliku od ostalih postkomunističkih zemalja koje su dobile (ali uglavnom ne i iskoristile) priliku u mirnodopskim uvjetima očistiti svoje nacionalne televizijske kuće od korova komunističkog jednonumlja, HTV je rat zatekao u periodu transformacije. Ubrzo nakon početka agresije na Hrvatsku, postalo je jasno kako će HTV postati moćno oružje koje će poslužiti homogenizaciji nacije. Današnji koordinator informativnog programa, tadašnji istaknuti urednik HTV-a, Dubravko Merlić, o toj novoj, ratnoj fazi u kojoj se našao HTV prilično neodređeno kaže: ‘Usljedio je period u kojem je HTV korišten u ratne svrhe, ma što god to značilo’ (Merlić, 2000). ‘Program se tijekom rata emitirao gotovo bez prekida, 24 sata na dan, a novinari i snimateljske ekipe bili su neprekidno na svim kriznim područjima, pa i tamo gdje se odlazilo na vlastitu odgovornost’ (Matković, 1995: 268). Naravno, danak takvom pristupu dan je u krvi. (vidi dodatak A). Možemo zaključiti kako je rat za neovisnost, u medijskom kontekstu, bio shvaćen kao rat za svaku raspoloživu informaciju.

HTV je, kao i sve državne institucije, bio pod nadzorom Kriznog štaba koji je tada zapovijedao obranom Republike. Tako je, primjerice, nakon emitiranja posljednjih snimaka reportera Kaića i Lederera Krizni štab uputio zapovijed uredništvu HTV-a: 'Manje suza na ekranu' (Matković, 1995: 269). Međutim, ratne su okolnosti veoma nezahvalne za prosuđivanje objektivnosti izvještavanja. Primjerice, 'tijekom britansko-argentinskog rata na Falklandima (1982) brojni britanski televizijski novinari nisu željeli koristiti termine poput 'naši' te 'neprijatelj', nego su rabili neutralniju terminologiju – 'britanske trupe' ili 'argentinske snage'. Premijerka Margaret Thatcher je oštro zamjerila BBC-u zbog nezastupanja britanskih interesa' (Matković, 1995: 184). Naravno, BBC je zadržao *image* javne, nepristrane televizije. Međutim, razina objektivnosti obrnuto je proporcionalna približavanju ratne opasnosti pragu doma ili televizijskog studija. U svakom slučaju, HTV se, proizvodeći neke specifične projekte, pokušao povoditi za objektivnošću. Jedan je od tih projekata zasigurno i emisija 'Slikom na sliku'.

Emisija se počela emitirati u siječnju 1992. godine. Bila je to informativna emisija sastavljena od izbora reportaža iz tv-dnevnik i emisija stranih televizija koje su se bavile ratnim zbivanjima s područja bivše Jugoslavije. Osim priloga CNN-a, RAI-a, BBC-a i ostalih poznatih kuća, u emisiji su redovno korišteni i materijali Beogradske televizije. Mišljenja o učincima koje je emisija polučila u javnosti, dvojaki su. Po jednim, program je bio vrhunac etičnosti i objektivnosti. Drugi su pak, na projekt gledali sa skepsom. Svjetsko je tržište informacija golemo. Posljedično, urednici emisije su imali mnogo prostora za manevar. Selekcija priloga kreirala je raspoloženje nacije, a na urednicima je bilo da sintetiziraju najobjektivnije vijesti iz svjetske ponude. U kojoj su mjeri to činili, teško je reći. Kredibilitet emisiji davao je kozmopolitski karakter emisije, te otužna neprofesionalnost i pristranost novinara suprotne strane (vidi dodatak B).

Međutim, nakon što je Hrvatska vojska 1993. godine počela sudjelovati u vojnim operacijama u susjednoj Bosni i Hercegovini, počeli su se događati nagli obrati, među djelatnicima HTV-a i u raspoloženju nacije. Za razliku od srpske agresije, kad je HTV služila interesima rata, ali rata u kojem je nacija djelovala kao homogena cjelina, rat u Bosni i Hercegovini izazvao je potrese u percepciji uloge HTV-a. Ugledni hrvatski televizijski djelatnik Damir Matković, tadašnji urednik središnje informativne emisije 'Dnevnik', o svojem viđenju situacije kaže: 'rekao sam Tomislavu Marčinku (tadašnjem direktoru HTV-a): 'Molim te, smijeni me s mjesta urednika Dnevnika. U Hag želim ići samo kao turist, nikako drugačije. Bilo je jasno kako HTV služi jednoj političkoj ideji. Ja više nisam želio sudjelovati u tome i otišao sam na dugačak godišnji odmor', (Matković, 2000).

HTV i izbori

'U stabilnim demokratskim sustavima institucionalni okvir izbornog sustava je određen i siguran. Iskazivanje političkih programa stranaka u izbornom nadmetanju i njihovo medijsko prezentiranje odvija se prema ustaljenim pravilima i procedurama, dok se u novijim demokracijama izborni sustavi tek izgrađuju, uslijed čega su nestabilni i pogodni za zlouporabu (Baranović, 1995: 163). U istraživanju ponašanja medija

prilikom trećih višestranačkih izbora '95 godine, stručni tim pod vodstvom Branislave Baranović zaključuje kako 'podaci pokazuju neujednačenost u prezentiranju aktivnosti subjekata koji sudjeluju u izbornom nadmetanju. Primjećena je neujednačena predstavljenost vladajuće stranke (HDZ) u programu HTV-a u odnosu na zastupljenost te stranke u tisku' (Baranović, 1995: 181). Nije teško zaključiti kako je HDZ koristio utjecaj nad HTV-om.

Manipuliranje zakonskim odredbama

Zakon o Hrvatskoj televiziji donošen je u nekoliko navrata, a mi ćemo u ovom dijelu analize ukratko predstaviti Zakon iz 1992. godine. Primjerice, članak 1. tog Zakona definira HTV kao 'javno poduzeće, a ne kao javnu ustanovu'. Već u ovoj postavci vidimo kako je HTV od samih početaka ustrojen kao institucija koja nema mnogo dodirnih točaka s modelom javne televizije. Međutim, tim je Zakonom ipak pokušano postaviti temelj objektivnom služenju javnosti. 'Hrvatska je Televizija dužna istinito, objektivno i pravodobno izvještavati javnost o političkim, gospodarskim, kulturnim, sportskim i drugim događanjima u zemlji i inozemstvu' (Zakon iz 1992: čl.6). Članci 7 i 8, letvicu postavljaju veoma visoko, poslije se ispostavilo, previsoko za vladajuću strukturu čija je želja za preskokom bila upitna. Naime, zamišljeno je kako 'Hrvatska televizija ne smije u svojim programima zastupati stajališta pojedine političke stranke ili neka druga pojedinačna stajališta' (Zakon iz 1992: čl. 7), 'vijesti Hrvatske televizije moraju biti istinite, a informativne emisije uređene tako da nepristrano, istinito i cjelovito izvještavaju javnost o događajima u zemlji i inozemstvu' (Zakon iz 1992: čl.8). Ako je možda poneki naivni promatrač medijskih zbivanja i kupio priču o nepristranosti, članak 12. razotkrio je stvarne namjere tvoraca zakona. Naime, usprkos najavama transformacije HTV-a u javnu, nepolitičku ustanovu, postalo je jasno kako nema ni riječi o njezinoj depolitizaciji. Štoviše, Vijećem će HTV biti permanentno politički nadziran. Vijeće HRT-a se osniva s ciljem 'utjecaja javnosti na televizijske programe od značenja za Republiku. Vijeće čini 35 članova, od koji 15 imenuje Parlament iz sastava zastupnika, razmjerno stranačkoj strukturi' (Zakon iz 1992: čl. 12). Uzimajući u obzir kako je HDZ u to vrijeme bio većinska parlamentarna stranka, nije teško pretpostaviti na koji je način sastavljeno Vijeće HRT-a, te tko je nadzirao HTV.

Osim toga, formiranje Vijeća za telekomunikacije još je jednom potvrdilo dominaciju vladajuće stranke nad nacionalnom televizijom. Tom je vijeću povjeren nadzor sustava privatne radiodifuzije te izdavanje koncesija za emitiranje. Iako je zamišljeno da devet članova vijeća bude izabrano na profesionalnoj osnovi 'ničime nije uvjetovana pripadnost, odnosno nepripadnost političkim grupacijama' (Matković, 1995: 280). Naravno, vijeće je funkcioniralo kao orkestar upravljan dirigentskom palicom vladajuće strukture.

Financiranje i tehnološki razvoj

Tijekom ratnog perioda HTV je vodio bitku za tehnološko preživljavanje, a uzmeo li u obzir mnogo uništenih ili zauzetih odašiljača, kaotičnu financijsku situaciju te,

što je najtragičnije, gubitak nekoliko profesionalnih djelatnika, možemo zaključiti kako bi bilo iluzorno očekivati tehnološki napredak u tako teškom razdoblju.

Zbog pomanjkanja podataka, uzrokovanog kaotičnom situacijom, nemoguće je analizirati financijsku situaciju u razdoblju između 1990. i 1993. godine. Međutim, uz pomoć sadašnjeg glasnogovornika HTV-a Krešimira Macana, uspjeli smo doći do podataka za '94 i '95 godinu (vidi dodatak C). Analiza poslovanja pokazuje kako se HTV 'tijekom tih godina financirala iz više izvora – prihodom od pretplate (šezdesetak posto u obje godine), prihodom od marketinga (dvadesetak posto obje godine), prihodima na temelju prodaje vlastitih proizvoda, robe i usluga (manje od jedan posto obje godine), te 'izvanrednim prihodima' (koji u prvoj godini dosežu 6, a u drugoj čak 11 posto). Sudeći po tim podacima, dotacija vlade nema. U obje je godine HTV ostvarila profit' (vidi dodatak C).

U kojoj je mjeri rana faza nacional-autokracije udaljila ili približila HTV od funkcioniranja sukladnog principima modela javne televizije?

Dok su titravim fenjerom demokratskih promjena, bivše zemlje komunističke orijentacije tražile put prema profilaciji svojih nacionalnih televizijskih kuća u institucije namijenjene interesima javnosti, rat je HTV još više udaljio od tog, za razvoj demokratske svijesti toliko željenog puta. Politička dominacija nad HTV-om – hrvatska je poslijeratna zbilja, s time da je opravdanost i moralnost dominacije, za razliku od ratnog perioda, postajala sve upitnija. U takvom ozračju političkih pritisaka činilo se kako nije postignut nikakav pomak u odnosu na metode rabljene u komunističkoj vladavini. Nove generacije novinara ponovo su stasavale u nezdravoj političkoj klimi. 'HTV je sa 2 719 zaposlenih novinara u 1994. podigao taj broj na 3 225 u 1996.' (vidi dodatak C). Stvarnih produkcijskih potreba za zapošljavanjem nije bilo. Međutim, kuću je trebalo napuniti ljudima spremnim na suradnju s vladajućom strukturom.

Također, vidljivo je kako je HTV struktuiran kao monopolistička, profitabilna institucija koja ubire pretplatu jednako kao što ubire i prihode od prodaje reklamnih prostora. Kako je HTV jedina televizijska kuća s nacionalnom pokrivenošću, nije teško zaključiti kako je takva situacija postavlja u monopolistički položaj.

Najporaznija je činjenica kako javnost, u kritičkom sagledavanju zbilje, postaje sve tromija. Duh crvenih desetljeća u kojima je gledatelj bio vođen, u kojima mu je bilo rečeno na koji način treba razmišljati, nije otjeran iz dnevnih soba. Gledatelj je i dalje objekt političke manipulacije, njemu se serviraju snažni osjećaji različitih političkih predznaka. Plasiraju mu se informacije koje nedvosmisleno tjeraju na jednostrane zaključke. On je podcijenjeni dio glasačke strukture kojem se svakoga dana u večernjim satima objašnjava što je ispravno, a što ne. Rođen u doba komunističke vladavine, takav se podcjenjivački stav prema gledateljstvu održao sve do današnjih dana.

1996-2000: Kasna faza nacional-autokracije

'Svih tih godina (kasne devedesete) HTV je bio u službi vladajuće stranke. On je bio u direktnoj službi ureda predsjednika Republike' (Merlić, 2000). Ovakav oštar sud o HTV-u izrekao je bivši urednik emisije 'Slikom na sliku', te sadašnji koordinator informativnog programa, Dubravko Merlić. Proanaliziramo li nekoliko ondašnjih zakon-

skih odredbi, zaista možemo steći dojam kako Merličeva izjava počiva na valjanim osnovama.

U daljnjem dijelu teksta bavit ćemo se Zakonom o informiranju. Prvi prijedlog tog zakona iznesen je 1992. godine, ali Ustavni ga sud nije potvrdio. Srušen je jer 'nije bio usvojen kvalificiranom većinom, kao što to moraju biti zakoni koji uređuju ljudska prava i slobode' (Peruško Čulek, 1999: 205). Štoviše, oporba ga je bojkotirala, nazvavši ga odrazom totalitarizma. Međutim, u svojem je izmijenjenom obliku donio stanovite pozitivne pomake. Takav izmijenjeni zakon 'poštuje i štiti standarde slobode informiranja i medija. Tim se zakonom napokon stvorio oblik slobode informiranja i medija u Hrvatskoj. Hrvatski su novinari konačno dobili mogućnost da pod zaštitom ovog zakona počnu razvijati kritičko i istraživačko novinarstvo' (Peruško Čulek, 1999: 211). Međutim, zakon o HTV-u, donošen i mijenjan u više navrata, uglavnom neovisno o Zakonu o informiranju, nije donio slične, pozitivne pomake unutar nacionalne televizije. Štoviše, novi Zakon o HTV-u iz 1996. godine ponovo konstatira snage sukladno autokratskoj vladavini vodećih struktura. 'HTV-om upravlja Vijeće HRT-a. Vijeće ima 19 članova, od kojih 15 iz reda zastupnika u hrvatskom Parlamentu. Vijeće imenuje i razrješuje Parlament' (Zakon iz 1996, čl.2). Nije bilo teško pogoditi na koji način su se regrutirali članovi Vijeća (vidi dodatak D). Između HTV-a i HDZ-a stvorio se magični krug. O sudjelovanju HTV-a u predizbornim kampanjama već je bilo riječi u analizi rane nacional-autokratske faze, a bitno je spomenuti kako se situacija nije bitno promijenila ni u kasnim devedesetim. (Vidi dodatak E)

Forum 21

Iako se očekivalo kako će autokratska vlast homogenizirati oporbu koja će ponuditi viziju nekog novog političkog ustroja, s nekom novom medijskom arhitekturom, događaji su krenuli drukčijim tijekom. Oporba 'ne donosi definiciju koja određuje nacionalnu televiziju kao ustanovu nezavisnu od politike, nego se traži da jedan njen program bude pod kontrolom opozicijskih stranaka' (Peruško Čulek, 1999: 244). Damir Matković, sadašnji pomoćnik direktora HTV-a, o takvim inicijativama kaže sljedeće: 'Ono što nas je prenerazilo bilo je stajalište oporbe. Četiri stranke ponudile su nam (djelatnicima HTV-a) koncept iz kojeg je bilo vidljivo kako je njihova vizija transformacije diametralno suprotna od naše. Bilo je jasno kako oni sustav smatraju ispravnim. Problem je, po njima, bio u kadru. Tada smo shvatili da na oporbu ne možemo računati. Bilo je vrijeme za obranu novinarskog digniteta' (Matković, 2000). Tako je 29. listopada 1997. godine osnovan 'Forum 21', udruga čiji je rad snažno uzdrmao hrvatsku medijsku scenu (vidi dodatak F). Najveća mu je akcija, zasigurno, pokretanje inicijative za promjenu elektroničkog medijskog sustava u Hrvatskoj. 'Forum 21' je djelovao, i još uvijek djeluje, u sklopu Hrvatskog novinarskog društva, 'i može biti smatran civilnom udrugom koja je najsnažnije postavila novu agendu hrvatske medijske politike' (Peruško Čulek, 1999: 175).

Koncepcija programa

Mora se priznati kako je, kasnih devedesetih, HTV-ov program ipak relativno kvalitetno pokrivao sve staleže i sve sfere ljudskog djelovanja. Program se proizvodi po sektorima zvanim 'radne jedinice', a svaka od njih pokriva jednu sferu ljudskog življenja. Naravno, kada bismo ovu postavku usporedili s nekim definicijama zadaća MJT, zaključili bismo kako je HTV-ov koncept programa umalo dosegnuo razinu zadovoljenja standarda modela javne televizije. Naravno, ako uzmemo u obzir kako je 'zadaća modela javne televizije u zaštiti kombiniranih programskih sadržaja, te, koliko je god to moguće, širenju spektra tih sadržaja' (Keane, 1991: 117). Međutim, sve to pada u vodu kada sami djelatnici HTV-a u svome godišnjaku tvrde kako su 'u njihovim informativnim emisijama potanko praćeni susreti čelnika međunarodnih političkih i gospodarskih institucija s predstavnicima hrvatske države u zemlji i inozemstvu' (HTV-ov godišnjak, 1996: 84). Drugim riječima, informativni se program zasnivao na beskrajno dugim protokolarnim reportažama o najnevažnijim djelatnostima predsjednika republike te djelatnika HDZ-a. Naravno, takav pristup 'ubija' konceptualnu vrijednost koju su postigle ostale 'radne jedinice'. HTV je mahom gubio kredibilitet zbog informativnog programa. Koliko god njegovi pojedini djelatnici imali sluha za kvalitetno strukturiranje programa, informativni program je uvijek bio uteg koji ga je vukao u bezdan političkog ovisništva.

Financiranje i tehnološki razvoj

Uz monopolistički položaj jedine televizijske kuće nacionalne pokrivenosti, i unatoč dodatnom financiranju od unajmljivanja reklamnog prostora, HTV je krajem devedesetih počeo bilježiti gubitke. 'Najveći je gubitak (149 milijuna kuna) zabilježen u 1998. godini, pa tako u 1999. godini prvi put na račun HTV-a prispijevaju sredstva dotirana od Vlade. Vlada je s 14% sudjelovala u godišnjoj stavci – zarađena sredstva' (vidi dodatak C).

Zanimljivo je primjetiti kako se broj proizvedenih sati domaćeg programa devedesetih nije bitnije mijenjao. Jedina stavka koja se ozbiljno mijenjala bila je – broj zaposlenih djelatnika. Tako s 2 719 zaposlenih u 1994. godini, broj zaposlenih u 1999. raste čak do 3 554. Zašto se zapošljavao toliki broj djelatnika ako nije došlo do ozbiljnijeg produkcijskog pomaka? Može se pretpostaviti kako je kuća punjena djelatnicima koji će imati 'sluha' za vladajuću stranku.

U tehnološkom je smislu HTV također poduzeo neke nove korake. 'Televizijski se programi emitiraju na mreži odašiljača u Hrvatskoj i u suradnji sa domicilnim poduzećem na području Federacije BiH, a putem kabelskih sustava u susjednim državama, te diljem Europe preko satelita. Krajem 1996. završen je i posao obnove ratom oštećenih odašiljača' (Mudrinić, 1996: 2). No cijeli taj tehnološki napredak ne djeluje impresivno uzmemo li u obzir da je HTV, kao jedina televizijska kuća s nacionalnom pokrivenošću, i dalje monopolist hrvatskog elektronskog tržišta.

U kojoj je mjeri kasna faza nacional-autokracije udaljila ili približila HTV od funkcioniranja sukladnog načelima modela javne televizije?

Tehnički kontroliran od Parlamenta, HTV je permanentno nadzirala te uglavnom vodila vladajuća stranka. 'Direktori HTV bili su istaknuti stranački djelatnici. Radom Vijeća HRT-a Vlada je kontrolirala televiziju, direktnim opažanjem i kontroliranjem uredničkih akata' (European Institute for the Media, 2000: 1). U dodatku tome, 'Vijeće za telekomunikacije, tijelo nadležno za dodjeljivanje radijskih i televizijskih koncesija, također je kontrolirao HDZ' (European Institute for the Media, 2000: 2).

Osim apsolutno nezdravog političkog ozračja u kojem je djelovao, HTV je u mnogim segmentima rada preko svake mjere odskočio iz gabarita javnog servisa. Jedina je kuća s nacionalnom pokrivenošću, a financira se pretplatom, unajmljivanjem reklamnih prostora te državnim subvencijama. U ratnim vremenima moglo se donekle tolerirati njegovo skretanje s puta koji vodi udaljavanju od služenja političkim ciljevima, ali ispostavilo se da je, nakon okončanja ratnih sukoba, HTV postao instrumentom nacional-autokracije. 'Tako je u međuvremenu crvenu zastavu zamijenilo hrvatsko znakovlje, u percepciji televizije ništa se nije promijenilo. Televizija se i dalje doživljava kao državni alat, a ne kao javna služba' (Matković, 1997: 79). U takvom kaotičnom stanju HTV je dočeo i 3. siječnja 2000., datum u kojem je na općim parlamentarnim izborima HDZ poražen, a korjenite promjene zahvatile su hrvatsko nacionalno biće.

Srećom, ponajviše zahvaljujući Zakonu o informiranju iz 1996. koji je utro put istraživačkom i kritičkom novinarstvu, neovisni tisak, te neovisni (lokalni) elektronski mediji davali su obol jačanju demokratske svijesti u Hrvata. 'MJT poput kirurškog noža skida maske aktera financijskih i političkih skandala. Pred njezinom snagom padaju sve tajne, i zato bez javnih televizija teško možemo zamisliti sustave stare demokracije' (Keane, 1998: 46). U Hrvatskoj je afera bilo napretek. Sasvim dovoljno da nacija izgubi povjerenje u vlastodršce. Ipak, u razgolićivanju ružnih izraslina društva HTV nije sudjelovao (vidi dodatak G).

Faza postautokracije – istinska transformacija ili predizborna naklapanja

Nakon općih parlamentarnih izbora (3. siječnja 2000.) na kojima je vladajuća, nacional-autokratska stranka poražena od koalicije stranaka umjereno lijeve orijentacije, novi vlastodršci, isprva entuzijastički, a zatim u sve manjoj mjeri, pokazuju intenciju u transformaciji HTV-a ka instituciji koja će djelovati u skladu s načelima MJT. U skladu s takvom intencijom donesen je i prijedlog novog Zakona o HTV-u, Zakona koji bi mogao stupiti na snagu do kraja 2000. godine.

Novi prijedlog Zakona o HTV-u (travanj, 2000)

'HTV prestaje poslovati kao javno poduzeće i postaje javna ustanova. Zakonom se propisuju rokovi u kojima je potrebno donijeti novi statut te raspisati natječaje za izbor ravnatelja i članova Upravnog Vijeća HTV-a' (Prijedlog zakona o HTV-u, 2000). Između ostalog, novi prijedlog zakona definira HTV kao instituciju 'namijenjenu javnosti, financiranu od javnosti te nadziranu od javnosti. Cjelokupno stanovništvo mora

imati mogućnost pristupa programu od općeg značenja' (Prijedlog zakona o HTV-u, 2000).

Prijedlog zakona oštro definira HTV kao instituciju ogradaenu od bilo kakvih političkih utjecaja.

Međutim, jedna novina koju prijedlog Zakona donosi, izazvala je mnoge rasprave. 'Informativne emisije HTV-a ne smiju sadržavati komentare urednika, novinara ili vanjskih suradnika HTV-a o političkim događajima ili pojavama u zemlji i inozemstvu' (Prijedlog zakona o HTV-u, 2000).

Ta je ideja polučila mnoge polemike. Dio je medija, uglavnom onaj skloniji bivšoj vlastodržačkoj strukturi, definirao novi prijedlog Zakona kao despotski akt kojim se novinarima uskraćuje pravo na rad, te time i na kritiziranje poteza novih izbornih pobjednika. Međutim, dio se tiska, uključujući nekoliko eminentnih publicista veoma pozitivno očitovao o novom prijedlogu Zakona, vrlo razumno prepoznavši pokušaj nove, pozitivne profilacije informativnog programa. Krajnje je vrijeme da se informativni program izvrgne operativnom zahvatu i sasvim je jasno koje dijelove programa Zakon mora odstraniti. 'Riječ je o nekoliko-minutnim jednočinkama u kojima su nam razni novinari (nekada anonimno) ukazivali na raznobojne vragove Sorosa, Cllintonove administracije ili bilo čega što je stalo na put 'nacionalnim interesima' (Alaburić, 2000). Ali ipak, demokracija podrazumijeva 'izvješćavanje o događajima na nepristran način, na način koji gledateljima neće sugerirati ništa drugo doli – razmišljajte kritički' (Crisell, 1997: 49). U zemljama razvijenih demokracija bilo bi apsurdno uopće razmišljati o zakonskom reguliranju kreiranja informativnog programa na ovaj način, ali u zemlji u kojoj demokratska svijest o informiranju, podjednako novinara i gledatelja, nije razvijena, ovakva odredba Zakona nameće se kao nužnost. Štoviše, jedino njezinim striktnim provođenjem u dnevnim boravcima kućanstava razvit će se svijest o kritičkom razmišljanju, svijest ubijena u dobu komunizma i nacional-autokracije.

Financiranje i tehnološki razvoj

HTV je jedina televizija s nacionalnom pokrivenošću. Lokalna televizijska scena u stalnoj je promjeni i razvoju. 'Bitne promjene, posebno u smislu programa koji se emitiraju, dogodile su se nakon osnivanja producentske kuće TV Mreža u 1997. godini, koja je vlastiti proizvedeni i uvezeni program distribuirala lokalnim televizijskim postajama. U takvoj suradnji, sredinom 1998. godine, sudjeluje 10 lokalnih televizijskih postaja koje pokrivaju gotovo 90% hrvatskog teritorija' (Peruško Čulek, 1999: 152). Teoretski, osnivanje TV Mreže trebalo bi biti shvaćeno kao revolucionarna promjena u svijetu informacijske ponude. Međutim, u stvarnosti sve izgleda drugačije. HTV okuplja sve važnije marketinške oglašivače, pa lokalnim televizijama ostaju mrvice. Također, HTV se financira i pretplatom, pa je sasvim izvjesno kako su snage, unutar hrvatskog elektronskog medijskog prostora, veoma nepravedno konsolidirane. Posljedično, lokalne postaje ili propadaju ili proizvode malo sati, uglavnom lošeg programa. Nažalost, problem je i podcjenivački odnos državnih institucija prema TV Mreži. Događa se čak da uredi služba odnosa sa javnošću predsjednika Republike ili

Vlade daju određene informacije novinarima HTV-a, dok iste informacije ne žele ustupiti djelatnicima TV Mreže (vidi dodatak H).

Novi prijedlog Zakona čini veliki pomak ka postavljanju novih, pravednijih okvira tržišne utakmice. 'Predviđa se privatizacija trećeg televizijskog programa na državnoj razini u roku od godine dana, te izdvajanje organizacijske jedinice 'Odašiljači i veze' u posebno trgovačko društvo osnovano sukladno Zakonu o trgovačkim društvima' (Prijedlog zakona o HTV-u, 2000.).

Ako se situacija zaista razvije u tom smjeru, hrvatski bi se televizijski prostor trebao bazirati na dva nacionalna programa koja će slijediti načela MJT, jednom privatnom s nacionalnom pokrivenošću, te desetak lokalnih televizija već združenih u projekt TV Mreže. U takvom novom, pravičnijem i konkurentnijem okružju, šanse za transformaciju HTV-a u MJT uvelike se povećavaju. Međutim, praksa političkog diktata te nerazvijena svijest o kritičkom razmišljanju, otežavat će pokušaj implementacije novog Zakona.

Put ka modelu javne televizije: iluzija ili realnost?

U cjelokupnoj povijesti svojeg djelovanja HTV je bio instrument koji su, prvotno komunistički, a poslije i nacional-autokratski orijentirani vlastodršci, koristili u svrhu postizanja političkih ciljeva. HTV nikada nije djelovao kao autonomna cjelina. Preciznije, povijesno-sociološki elementi kao što su socijalističko okružje u kojem je HTV započeo s djelovanjem, rat, socijalno raslojavanje, teška ekonomska situacija, nerazvijenost demokratske svijesti i kritičkog načina razmišljanja, samo su neki od elemenata koji su HTV gurali na marginu demokratske medijske mape.

Međutim, fenomeni moderne demokracije i javnih medija usko su povezani. Stoga je nova hrvatska garnitura vlasti, u sklopu sveopće demokratizacije društva, entuzijastički najavila depolitizaciju i demokratizaciju HTV-a. Restrukturiranje nacionalne televizije nije samo pitanje realizacije jednog predizbornog obećanja. Ono za sobom povlači nekoliko drugih važnih elemenata koji vabe za restrukturiranjem. Jedan od njih je i proces integracije Hrvatske u euroatlanske integracije. 'Reorganizacija medija predstavlja jedan od uvjeta integracije. Demokratizacija medija zauzima jedno od prioriteta na listi zahtjeva koju međunarodna zajednica postavlja pred novu hrvatsku vlast' (Čulek, 1999: 239).

Iako novi prijedlog Zakona o HTV-u zaista pokazuje pravi put prema uspješnoj transformaciji, tek će vrijeme pokazati koliko su istinite namjere vlastodržaca da istinski implementiraju odredbe Zakona, te da prvi put u povijesti depolitiziraju nacionalnu televiziju i daju joj predznak javne. Žele li poći ispravnim putem, morat će koristiti taj, toliko puta potvrđen, sustav provjera i ravnoteže.

Sustav provjere i ravnoteže

'Razmatrajući mogućnost harmonizacije televizije i potreba javnosti kojoj služi, ne vjerujem u postojanje laganog načina ostvarenja tog procesa. Štoviše, ne vjerujem onima koji tvrde da lagano rješenje postoji. Ali ono u što vjerujem sustav je provjere i

ravnoteže, sustav javnog nadzora nad nacionalnom televizijom' (Trethowan, 1981). Cjelokupni sustav razvijenih demokracija zasniva se na tom toliko puta iskušanom načelu. Po tom načelu, demokratski sustavi veoma precizno nalaze balans između izvršne, sudske i zakonodavne vlasti. Također, taj se sustav može primijeniti u odnosu države i medija. 'Uloga je medija u nadzoru nad strukturama vlasti, a ako je potrebno (a uvijek je potrebno) njihova je zadaća kritizirati parlamentarne odluke, akcije vlada i sudova. Njihova je zadaća u advokativiranju interesa građana. Takav sustav provjere i ravnoteže ograničava preveliku koncentraciju moći, te omogućava direktan nadzor građana nad strukturama vlasti' (European Institute for the Media, 2000: 22).

Iako je novi prijedlog Zakona jasno skicirao viziju restrukturiranja HTV-a, sasvim je jasno da će već spomenuti utezi prošlosti uvelike otežavati taj proces. Međutim, uz kvalitetnu implementaciju sustava provjera i ravnoteže, izgledi se osjetno povećavaju. Tijelo koje bi trebalo osigurati provođenje tog sustava trebalo bi biti Vijeće HRT-a. Naime, velika moć odlučivanja trebala bi biti koncentrirati u tom tijelu, moć koja će vijećnicima davati ingerencije smjenjivanja urednika, kreiranja strukture programa te kreiranja kadrovske politike. Naravno, 'koncentriranje moći' uvijek je bio svojevrsan rizik. Međutim, ako se pomnom selekcijom uspije isprofilirati Vijeće kao skup vrsnih eksperata neopterećenih politikanstvom, ideja provjere i ravnoteže zaista bi mogla zaživjeti.

Hrvatska javnost i većina medija (poglavito nezavisnih) s entuzijazmom prihvaća nove prijedloge Zakona. Štoviše, pojedini analitičari medija sugeriraju koncentriranje još veće količine moći u rukama Vijeća HRT-a. Međutim, u sustavu nedovoljno razvijene demokratske svijesti, teško je povjerovati kako će Vijeće HRT-a zaista biti koncentracija nezavisnih eksperata. U sagledavanju mogućnosti formiranja Vijeća HRT-a ne možemo se, nažalost, otrgnuti od 'kokoš-jaje' načina razmišljanja. Tko bira vijećnike? Komisija nakon raspisivanja javnog natječaja. Tko bira članove komisije? Po kojim je kriterijima komisija strukturirana? Koji joj je obrazac nametnut kao vodilja u kriterijima odabira? Pitanja je mnogo. Prostora za razna manevriranja još više.

Uzimajući u obzir sve negativne i pozitivne kuteve gledišta, zaključujemo kako bi se transformacija trebala odvijati po sljedećem načelu:

1. Komparativna analiza MJT

Sintetiziranje pozitivnih i negativnih iskustava europskih nacionalnih televizija u njihovom putu održavanja (stare demokracije), te uspostavljanja (zemlje u tranziciji) modela javne televizije. Formirati ekspertni tim koji će selektirati sva primjenjiva iskustva, počevši od:

- broja potrebnih programa u odnosu na veličinu populacije;
- iskustava koordiniranja odnosa između lokalnih i nacionalnih televizija;
- iskustava osmišljavanja programske strategije s ciljem zadovoljavanja interesa publike;
- iskustva uspostavljanja sustava provjera i ravnoteže u odnosu televizija – državna tijela, te televizija – javnost, na taj način ponovo zatvarajući krug državna tijela – javnost.

2. Javno mnijenje

Ispitati bilo javnosti – kakvu vrstu javnog servisa želi? Kakvo je mišljenje javnosti o trenutnom programu? Vjeruje li Vijeću HRT-a?

Naravno, javnost najprije treba detaljno informirati o rezultatima komparativne analize iz točke jedan. Rezultate treba prezentirati obzirno, ostavljajući javnosti prostor za kritičko sagledavanje mogućnosti.

3. Uzevši u obzir rezultate točaka jedan i dva, odrediti kratkoročne i dugoročne ciljeve transformacije. Neke je pomake moguće ostvariti veoma brzo, dok je, naravno, proces jačanja demokratske svijesti pitanje desetljeća, ili čak stoljeća.

4. Formirati međunarodni odbor koji će biti pretpostavljen Vijeću HRT-a. Na taj bi se način postigla dvostruka linija provjere i ravnoteže, te bi prostor za eventualne neprimjerene maneuvre bio osjetno sužen.

Uspiju li kreatori novog Zakona o HRT-u implementirati sustav kočnica i ravnoteža, nacionalni bi televizijski brod zaista mogao zaploviti vodama demokratskog preobražaja. Karte su u rukama članova Vijeća HRT-a. Podjellili su ih i izmiješali novi vlastodršci, svjesni nužnosti restrukturiranja nacionalne televizije. Hoće li vijećnici kvalitetno odigrati partiju, pokazat će vrijeme. Bili bismo iznimno zadovoljni kada bi partija bila odigrana otvorenim stilom i kada bi javnost imala uvid u sve poteze igrača. Također, bili bismo iznimno zadovoljni kada bi, u slučaju odigravanja loše partije, stari igrači bili brzinski zamijenjeni novima. Ali ono što je najizvjesnije u cijeloj priči – partija bi trebala početi što prije.

Dodatci

Dodatak A

U blizini Hrvatske Kostajnice teško je ranjen snimatelj Hrvatske televizije Gordan Lederer. Časnici Federalne armije nisu dopustili transport ranjenog Lederera do bolnice i time mu potpisali smrtnu presudu. Njegov kolega, Žarko Kaić pogođen je protuzračnom granatom sa samo 30-ak metara udaljenosti. Teško da se moglo raditi o pogreški prilikom odabira objekta gađanja.

Dodatak B

U intervjuu danom *Večernjem listu*, bivši urednik Radio Beograda i sadašnji novinar Radija Slobodna Europa, Rade Radovanović, svjedoči o srpskoj medijskoj agendi toga vremena. Po njegovim riječima, novinarstvo je beskrupulozno služilo samo jednom cilju – provođenju interesa Slobodana Miloševića. U monstruoznosti svojih izvještavanja, novinari se nisu ustručavali javljati u eter ovakvim izjavama: 'Poštovanje dragi slušaoci, nalazimo se u Okučanima odakle se širi smrad ubijenih životinja i Hrvata', ili 'Ciao dragi gledaoci, vidimo se sutra na srpskom Stradunu'.

Dodatak C – Osnovni pokazatelji poslovanja HRT-a

	1994	%	1995	%	1996	%	1997	%	1998	%	1999	%
POSLOVNI PRIHODI												
Prihod od HRT preplate		67,69		62,13		66,44		63,80		54,70		48,40
Radio preplata	122.588	23,32	142.452	20,05	182.362	21,58	190.967	21,30	160.092	18,31	171.496	16,46
TV preplata	233.205	44,37	299.031	42,08	379.117	44,86	380.943	42,50	318.188	36,39	332.845	31,94
Prihod od marketinga		22,79		22,80		25,17		28,54		39,75		32,08
Radio	19.646	3,74	19.306	2,72	18.741	2,22	20.378	2,27	18.808	2,15	15.005	1,44
TV	100.141	19,05	142.715	20,08	193.951	22,95	235.513	26,27	328.779	37,60	319.286	30,64
Prihodi na temelju uporabe vlastitih proizvoda, robe i usluga		0,26		0,30		728		0,09		1,170		0,00
Ostali poslovni prihodi	13.168	2,51	16.898	2,38	18.760	2,22	42.620	4,75	28.884	3,30	47.599	4,57
Dotacije Vlade											148.492	14,25
FINANCIJSKI PRIHODI	3.128	0,60	8.031	1,13	7.691	0,91	19.730	2,20	9.229	1,06	7.372	0,71
IZVANREDNI PRIHODI	32.353	6,16	80.047	11,26	43.709	5,17	4.924	0,55	9.341	1,07	63	0,01
		9,53		13,07		8,39		7,65		5,56		19,54
UKUPNI PRIHODI	525.596	100,00	710.619	100,00	845.059	100,00	896.389	100,00	874.491	100,00	1.042.158	100,00
POSLOVNI RASHODI												
Materijalni troškovi	130.987	24,94	190.110	28,40	222.297	26,95	216.385	24,17	276.335	26,98	274.565	26,46
Troškovi osoblja	86.899	16,55	124.595	18,62	178.473	21,63	248.052	27,71	256.966	25,09	260.701	25,12
Doprinosi na plaće		0,00		0,00		0,00	52.771	5,90	53.418	5,22	53.440	5,15
Amortizacija	65.829	12,53	65.162	9,74	68.353	8,29	74.034	8,27	86.096	8,41	89.594	8,63
Ostali troškovi poslovanja	204.775	38,99	250.284	37,39	321.232	38,94	293.264	32,76	331.692	32,38	333.580	32,15
FINANCIJSKI RASHODI	3.272	0,62	3.961	0,59	5.189	0,63	8.830	0,99	17.109	1,67	25.098	2,42
IZVANREDNI RASHODI	33.402	6,36	35.204	5,26	29.445	3,57	1.772	0,20	2.649	0,26	688	0,07
UKUPNI RASHODI	525.164	100,00	669.316	100,00	824.989	100,00	895.128	100,00	1.024.265	100,00	1.037.666	100,00
DOBIT PRIJE OPOREZIVANJA	432		41.303		20.070		1.261		-149.774		4.492	
Broj zaposlenih	2.719		2.982	9,67	3.225	8,15	3.414	5,86	3.495	2,37	3.554	1,69
Emitirani program radio	3.932.640		3.964.800	0,82	4.142.880	4,49	4.391.760	6,01	4.717.500	7,42	4.831.500	2,42
Emitirani program TV	802.452		989.980	23,37	1.129.895	14,13	1.188.509	5,19	1.105.503	-6,98	1.175.937	6,37
Proizvedeni program (u minutama)	474.823		579.300	22,00	690.115	19,13	733.339	6,26	739.273	0,81	763.938	3,54

Izvor: Krešimir Macan, glasnogovornik HRT-a, 2000. g.

Appendix C – Elementary Parameters of Work

	1994	%	1995	%	1996	%	1997	%	1998	%	1999	%
BUSINESS EARNINGS												
Licence fee		67,69		62,13		66,44		63,80		54,70		48,40
Radio licence fee	122.588	23,32	142.452	20,05	182.362	21,38	190.967	21,30	160.092	18,31	171.496	16,46
TV licence fee	233.205	44,37	299.031	42,08	379.117	44,86	380.943	42,50	318.188	36,39	332.845	31,94
Profit from commercials		22,79		22,80		25,17		28,54		39,75		32,08
Radio	19.646	3,74	19.306	2,72	18.741	2,22	20.378	2,27	18.808	2,15	15.005	1,44
TV	100.141	19,05	142.715	20,08	193.951	22,95	235.513	26,27	328.779	37,60	319.286	30,64
Profit based on the selling of self-made programs	1.367	0,26	2.139	0,30	728	0,09	1.314	0,15	1.170	0,13		0,00
Other business earnings	13.168	2,51	16.898	2,38	18.760	2,22	42.620	4,75	28.884	3,30	47.599	4,57
Government support												
FINANCIAL EARNINGS	3.128	0,60	8.031	1,13	7.691	0,91	19.730	2,20	9.229	1,06	7.372	0,71
IRREGULAR EARNINGS	32.353	6,16	80.047	11,26	43.709	5,17	49.24	0,55	9.341	1,07	63	0,01
		9,53		15,07		8,39		7,65		5,56		19,54
TOTAL EARNINGS	525.596	100,00	710.619	100,00	845.059	100,00	896.389	100,00	874.491	100,00	1.042.138	100,00
BUSINESS EXPENDITURE												
Material expenditure	130.987	24,94	190.110	28,40	222.297	26,95	216.385	24,17	276.335	26,98	274.565	26,46
Employees expenditure	86.899	16,55	124.595	18,62	178.473	21,63	248.052	27,71	256.966	23,09	260.701	25,12
Income tax		0,00		0,00		0,00	52.771	5,90	53.418	5,22	53.440	5,15
Reinvestment	65.829	12,53	65.162	9,74	68.353	8,29	74.034	8,27	86.096	8,41	89.594	8,63
Other expenditure	204.775	38,99	250.284	37,39	321.232	38,94	293.264	32,76	331.692	32,38	333.580	32,15
FINANCIAL EXPENDITURE	3.272	0,62	3.961	0,59	5.189	0,63	8.830	0,99	17.109	1,67	25.098	2,42
IRREGULAR EXPENDITURE	33.402	6,36	35.204	5,26	29.445	3,57	1.772	0,20	2.649	0,26	688	0,07
TOTAL EXPENDITURE	525.164	100,00	669.316	100,00	824.989	100,00	895.128	100,00	1.024.265	100,00	1.037.666	100,00
PROFIT BEFORE ASSESSMENT	432		41.303		20.070		1.261		-149.774		4.492	
Number of employees	2.719		2.982	9,67	3.225	8,15	3.414	5,86	3.495	2,37	3.554	1,69
Number of broadcasted radio programs	3.932.640		3.964.800	0,82	4.142.880	4,49	4.391.760	6,01	4.717.500	7,42	4.831.500	2,42
Number of broadcasted TV programs	802.452		989.980	23,37	1.129.895	14,13	1.188.509	5,19	1.105.503	-6,98	1.175.937	6,37
Self produced TV program (in minutes)	474.823		579.300	22,00	690.115	19,13	733.339	6,26	739.273	0,81	763.938	3,34

Source: Krešimir Macan, HRT's spokesperson, 2000

Dodatak D

U Godišnjaku HTV-a iz 1996. godine pronašli smo podatke o sastavu članova Vijeća HRT-a. Vijeće je činilo 19 članova, od kojih su deseterica bili članovi HDZ-a. Jedan je vijećnik bio član HSP-a, stranke veoma kompatibilne orijentacije onoj HDZ-a. Lako je zaključiti kako je HDZ držao pod kontrolom Vijeće HRT-a.

Dodatak E

Ekspertni tim predvođen dr. Branislavom Baranović istražio je ponašanje medija za vrijeme predsjedničke predizborne kampanje 1997. godine. Između sedmog i četrnaestog ožujka 1997. godine, 70 % sadržaja središnje informativne emisije 'Dnevnik' bilo je posvećeno predsjedničkom kandidatu HDZ-a Franji Tuđmanu. S druge strane, opozicijski su kandidati bili zastupljeni sa samo 2,3 %. Preciznije, kandidat HSLŠ-a 0 %, kandidat HSS-a 2,1 % te kandidat SDP-a 0,2 %.

Analiza 22. – 28. ožujka iste godine, dala je slične rezultate.

Dodatak F

Među važnijim akcijama Foruma 21 spomenut ćemo Deklaraciju o javnoj televiziji, predstavljenu 19. studenoga 1999. godine. Taj je dokument u 17 paragrafa crtao skicu rekonstruiranja nacionalne televizije. Rezolucija je bila ponuđena opozicijskim strankama od kojih je većina prihvatila dokument. Osim toga, Forum 21 oštro se zalagao protiv cenzure koja je sve više uzimala maha unutar informativne redakcije, ali i nekih drugih redakcija unutar kuće.

Dodatak G

Dr. Slaven Letica, cijenjeni hrvatski publicist, u svojem tekstu objavljenom u tjedniku *Globus*, u 13 točaka raskrinkava ključne poteze koji su tadašnju garnituru vlasti učinili toliko nepopularnom među građanstvom. Taj članak, ali i niz drugih članaka i publikacija objavljivanih u neovisnim tiskovinama, razotkrivao je kriminalne radnje vlasti i pripomogao u promjeni raspoloženja nacije.

Dodatak H

Zinka Bardić, urednica informativnog programa Mreže u jednom intervjuu danom tjedniku *Globus* ukazuje na neravnopravan tretman medija. Iako su novinarima HTV-a ustupljene informacije o audiovrpcama koje su kompromitirale pokojnog predsjednika Tuđmana, novinarima Mreže, nakon što su od glasnogovornika novog predsjednika Mesića zatražili istu informaciju, odgovoreno je kako se za njih nema vremena.

LITERATURA:

- Abercrombie, N. (1996) *Television and Society* USA: Blackwell Publishers Ltd.
- Alaburic, V. (srpanj, 2000) Zagreb: *Globus*.
- Anderson, R. (1996) *Consumer Culture and TV Programming*. USA: Westview Press Inc.
- Ang, I. (1991) *Desperately Seeking the Audience*. London: Routledge.
- Badric, Z. (svibanj, 2000) Zagreb: *Globus*.
- Baranovic, B. (1995) "TV and Newspaper Coverage of the 1995 Elections in Croatia", *Medijska istraživanja/Media Research*, br.2, vol. 1 /1995.
- Barker, C. (1997) *Global Television*. USA: Blackwell Publishers Ltd.
- Bates, A. (1984) *Broadcasting in Education*. London.
- Crisell, A. (1997) *An Introductory History of British Broadcasting*, London: Routledge.
- Croatian Human Rights Comity, (1997) *The Media and Elections*, Zagreb: Croatian Human Rights Comity.
- Corner, J. Harvey, S. (1996) *Television Times*, London: Arnold.
- European Institute for the Media (Financed by the European Commission), (January 2000) *Assessment of the Croatian State Broadcaster HTV – Final Report*, Zagreb.
- Goodwin, A. Whannel, G. (1990) *Understanding Television*, London: Routledge.
- Gunter, B. (2000) *Media Research Methods*, London: Sage Publications Ltd.
- Habermas, J. (1964) *The Public Sphere – An Encyclopedia Article*, originally appeared in Fischer Lexicon, Frankfurt am Main, 1964, pp. 220 – 226.
- Habermas, J. (1990) *Structural Transformation of the Public Sphere*, Oxford: Polity Press.
- HRT-ov godišnjak, Zagreb, 1996., 1997., 1998.
- IREX ProMedia and BBC World Service Training, (2000), *Reform of Croatian Radio and Television*, A report commissioned by the United States Agency for International Development, Zagreb.
- Keane, J. (1991) *The Media and Democracy*. Cambridge: Blackwill Publishers Ltd.
- Keane, J. (1998) *Public Life in the Era of Communicative Abundance*. London: Centre for the Study of Democracy, University of Westminster.
- Letica, S. (studen 1999.) Zagreb: *Globus*.
- Lippmann, W. (1993) *The Phantom Public*, New Jersey: Transaction Publishers.
- Matković, D. (1995) *Televizija – igračka našeg stoljeća*. Zagreb: AGM.
- Matković, D. (1997) *Croatia on the Treshold of Private Television*. Zagreb: *Medijska istraživanja/Media Research*, 1997.

- Matković, D. (1997) "Televizija u sukobu lokalnog i globalnog", Zagreb: *Medijska istraživanja/Media Research*, br. 1-2, vol. 3 (1997), str. 19-27.
- Matković, D. U intervjuu Hrvoju Šalkoviću (In interview with the Hrvoje Shalkovic) Zagreb, 07.06.2000.
- Merlić, D. U intervjuu Hrvoju Šalkoviću (In interview with the Hrvoje Shalkovic), Zagreb, 07.06.2000.
- Miquel de Moregas, S. Garitaonandia, C. Lopez, B. (1999), *Television on Your Doorstep – Decentralisation Experiences in the European Union*. Luton: University of Luton Press.
- Peruško Čulek, Z. (1999), *Demokracija i mediji*. Zagreb: Barbat.
- Prijedlog Zakona o HTV-u*, Zagreb, 2000.
- Radovanović, R., Intervju u *Večernjim listu* (In interview with *Večernji List*. 02.07.2000.).
- Šalkovic, H. (2000), "Why Has the Public Service Broadcasting Model Faltered", London: Centre for the Study of Democracy, University of Westminster, London.
- Scannell, P., Schlesinger, P., Sparks, C. (1994) *Culture and Power*. London: Micon Ltd.
- Scannell, P. (1991) *A Social History of British Broadcasting*, Cambridge: Basil Blackwell Ltd.
- Scannell, P. (1991) *Broadcast Talk*. London: Sage Publications Ltd.
- Splichal, S., Calbrese, A., Sparks, C. (1994) *Information Society and Civil Society*. USA: Perdue University Press.
- Splichal, S. (1994) *Media Beyond Socialism – Theory and Practice in East-Central Europe*. USA: Westview Press.
- The Funding of Public Service Broadcasting, (1999), Quarterly journal of the European Broadcasting Union.
- Trethowan, I. (1981) "Broadcasting and Society", a Speech given at the University of East Anglia, 12th of March 1981
- Vončina, N. (1999) Television Is Invading Croatia – Historical View, Zagreb: HRT.
- Zakon o HTV-u, Zagreb: 'Narodne Novine'(20.03.1996.).
- <http://www.hnd.hr/forum21/novosti/991119.htm>
- <http://www.aps.org/funding/index.cfm>
- <http://www.vaxxine.com/master-control/BBC/chapters/Bbcconst.html>
-

Hrvoje Šalković

Illusion or Reality: An Application of the Public Service Broadcasting Model of Future Development of the Croatian National Television

SUMMARY

The Public Service Broadcasting Model (PSBM) is a nationally structured model that was formed in the early to the mid-twentieth century with the aim to broadcast the highest degree of human knowledge that will democratically represent and act as the unifying voice of the nation. The PSBM is a service in the interest of all members of the public. It is considered to be open to differing views that find expression in modern society. It must recognise that differences exist in the experiences and aspirations of the audience. It must define itself as a service embracing all the people in the country whom it is intended to serve.

This paper tackles the problems facing the Croatian National Television in its attempt to transform into an institution that will broadcast programmes according to the principles of the PSBM. In its history the HTV has passed through three entirely different phases. Dominated by communist ideology in first phase, the HTV was established as a negative reflection of the PSBM. In the second phase it was dominated by a system of nationally autocratic rule. Finally, there is the current phase, following the general elections held in January 2000. The hopes for a successful transformation of the HTV into a PSBM-structured institution have increased since this handover of power. It is, however, naïve to expect effective and easy changes. In its three-part chronological analysis, this paper will attempt to assess whether the transformation of the HTV into a PSBM-type institution is at all possible.

Although the Croatian National Television and the Croatian National Radio make one unified broadcasting unit – Croatian Radio and the Television (HRT), the Croatian National Television (HTV) will be analysed as an independent subject.